

ומשנינן: **הכא במאי עסקינן, כשמלכויות מקפידות זו על זו.**

ותמהה הגמרא על אוקימתא זאת:

אי הכי, שמדובר שהמדינות מקפידות ואינן מאפשרות להעביר מטבעות ממקום למקום, מעות של בבל והן בבבל, למאי חזו? למה הן ראויות לחילול מעשר שני, והרי לא יוכלו להעלותן לירושלים, כי בירושלים מקפידים שלא להוציאן!?

ומשנינן: חזו, ראויות הן לכך, דזבין בהו בהמה, ומסיק ומעלה את הבהמה לירושלים.

ועתה מקשה הגמרא על מה ששנינו "ולא על של בבל והן כאן [בירושלים]:

והתניא: התקינו שיהו כל המעות יוצאות בירושלים, מפני כך.

אמר רבי זירא: לא קשיא.

כאן בזמן שיד ישראל תקיפה על אומות העולם, התקינו כך.

כאן בזמן שיד אומות העולם תקיפה על עצמן, והן מונעות את העברת המטבעות.

תנו רבנן: איזהו מטבע של ירושלים?

כתוב עליה "דוד ושלמה" מצד אחד, ו"ירושלים עיר הקודש" כתוב עליה מצד אחר.

ואיזהו מטבע של אברהם אבינו?

כתוב עליו "זקן וזקינה" [והכוונה לאברהם ושרה] מצד אחד, ובחור ובתולה [יצחק ורבקה] מצד אחר.

בעא מיניה רבא מרב הסדא, לפי רב, הסובר שהמלוה לחבירו סחורה על המטבע ונפסלה המטבע נותן לו מטבע היוצאת עתה, מה הדין של המלוה את חבירו על המטבע, והוסיפו עליו, שהגדילו את ערך המטבע, מהו?

אמר לו: נותן לו מטבע היוצא באותה שעה שהוא פורע חובו, על אף שהוא שוה יותר.

אמר ליה: ואפילו הוסיפו על המטבע כי "נפיא", שהוא שיעור גדול?

אמר ליה: אין!

אמר ליה: אפילו כי תרטיא, שהוסיפו עליו כמדת סלע גדול?

אמר ליה: אין!

ותמה רבא: **והא קא זיילין פירי, הרי כיון שהתייקרה המטבע הוול מחירם של הפירות הנקנים באותה מטבע, ונמצא שהתוספת על המטבע נחשבת כריבית!**

אמר רב אשי: חזינן, אי, אם אכן מחמת ההוספה על הטיבעא זיל, הוולו הפירות, הרי זה ריבית, ומנכינן ליה, מפחיתים את התשלום, בהתאם.

ואי מחמת תרעא זיל, אם הורדת מחיר צא-א הפירות נובעת מחמת ירידת הגשמים, שהתרכו התבואות, לא מנכינן ליה.

ועדיין מקשה הגמרא: **והא קא שבח המטבע לענין נסכא. שהגדלת ערך המטבע היתה נעשית על ידי הגדלת שיעור המתכת של כסף של המטבע, ונמצא שיש ריבית בקבלת מתכת כסף יותר ממה שהלוה לו.**

המטבע מן הים, מכל מקום נזק זה אינו אלא גרמא בעלמא. ופטור.

והני מילי, כשהטיל את המטבע במים צלולין, דקא חזי ליה [רואין את המטבע] ורק צריך לשכור אמודאי כדי להוציאו.

אבל אם זרקו במים עכורין⁽²⁾, דלא קחזי ליה, לא. כיון שבמקרה זה, נחשב כמזיק בידים, בעצם זריקת המטבע לים. שהרי משהגיע המטבע לים כבר אבוד הוא.

והני מילי, דאדייה ארוי [כלומר, שהיתה המטבע ביד הבעלים, והכה זה על ידו, והפיל ממנה את המטבע⁽³⁾], אבל אם שקליה [נטל] בידיה את המטבע וזרקו, חייב לשלם לו עבור האמודאי שימשנה מן המים.

אלא, כך יש לנהוג, כי, כמו הא דרב פפא ורב הונא בריה דרב יהושע, עבדי עובדא, כך עשו כאשר אירע שהוסיפו על המטבע, בזוזי דאגודמים טייעא עד י' בתמניא. שניגשו אל סוחר במטבעות ישמעאלי, שהיו לו מטבעות חדשות וישנות, וחיטבו שהשמונה מטבעות חדשות יש ערך של עשר מטבעות ישנות, ונתנו למלוה שמונה מטבעות חדשות במקום עשר ישנות.

אמר רבה: הזורק מטבע של הברו לים הגורל, פטור⁽¹⁾. כמבואר להלן:

מאי טעמא? אמר — הא מנח קמך [הזורק יכול לטעון] — הרי המטבע מונח לפניך], אי בעית שקליה [אם תרצה תוכל לקחתו]. ואף על פי שצריך לשכור אמודאי [בלשון הגמרא — "בר אמוראה"] כדי למשות את

1. נחלקו הראשונים: דעת הרי"ף וסיעתו, שדברי רבה נאמרו רק למאן דלא דאין דינא דגרמי, אך אנן דקיימא לן כמאן דדאין דינא דגרמי מחייבין ליה.

2. ומבואר שאם לא נטל את המטבע בידו, אף על פי שהוגבהה באויר על ידו, לא קנאה.

3. ומבארים התוספות, דהני מילי במקרה שהמכה גרמה לנפילת המטבע כלפי מטה בלבד, אך אם הכהו על ידו, ומכח המכה הוגבהה המטבע כלפי מעלה, קנאה, אפילו אם לא נטלה בידו.

וכן להפך, אילו נטלה בידו, קנאה, אפילו שלא הוגבהה כלפי מעלה.

ורק במקרה דאיכא תרתי לריעותא — א. שלא נטלה בידו, וב. שלא הגביהה כלפי מעלה, אזי לא קנאה.

1. נחלקו הראשונים: דעת הרי"ף וסיעתו, שדברי רבה נאמרו רק למאן דלא דאין דינא דגרמי, אך אנן דקיימא לן כמאן דדאין דינא דגרמי מחייבין ליה.

2. דעת הראב"ד וסיעתו — דטעמו של רבה אינו משום דגרמי פטור, אלא כיון שהמטבע נמצא לפנינו ואין כאן נזק כלל, ומה שחייב לשלם עבור האמודאי אינו אלא גרמא בעלמא. וכן נראה מדברי רש"י. ולפ"ז אפשר לומר דאף לדידן דדינינן דינא דגרמי, פטור.

3. "עכורין" ו"צלולין" לאו דוקא. אלא אפילו במים עכורין, אם יכול למשותן על ידי אמודאי, חשיבי כצלולין. וכן להיפך, צלולין שאי אפשר למשות מהם, חשיבי כעכורין. ומה שנקטה הגמרא לשונות אלו, כיון שסתם צלולין אפשר למשות מהם, וסתם עכורין אי אפשר. תוספות. ויש לדון, מה הדין במקרה שבשעת הזריקה

ברשותו".

ומבאר התלמוד הירושלמי⁽⁶⁾: "ביצד [מה נחשב כאינו ברשותו]: כגון אם היו לו מעות בקסטרא⁽⁷⁾, או בהר המלך [מקומות רחוקים, שאין השיירות מצויות לשם, והדרכים אליהם בחזקת סכנה], או שנפל כיסו לים הגדול⁽⁸⁾, אין מחללין". ומבואר, שמעות הנמצאות בים הגדול נחשבות

כיון שבנטילת המטבע — מיגזל גזליה⁽⁴⁾. — הרי הוא נחשב לגזלן. והשבה בעי מייעבד [חל עליו חיוב להשיב את החפץ לבעלים], ולכן חייב לשאת בהוצאות ההשבה⁽⁵⁾.

מתיב [הקשה] רבא על דברי רבה: שנינו במסכת מעשר שני (פרק א' משנה ב') — "אין מחללין מעשר על מעות שאינן

הרי נטל את החפץ על מנת להניחו לאיבוד? ולכן חידש החזו"א — "נראין הדברים דכל שלא נתכוין להזיק, אף דמדינא חשיב פשיעה, לא נעשה גזלן. דבעינן שיהא ההיזק מזומן".

מסקנת הדברים — הנוטל חפץ על מנת להזיקו מתחייב עליו כגזלן, אפילו אם לא התכוין לזכות בו, ובלבד שיתכוין להזיקו, ויהא ההיזק מזומן.

5. כיון שבגזילה בעינן השבה מיד ליד. אמנם, כתב המהרש"ל, שגם במקרה שחייב בהשבה, מכל מקום סגי בכך שיתן לו שכר אמודאי. ואינו צריך לטפל בה יותר מכך.

אך הש"ך (ח"מ שפ"ו ס"ק ח') חולק עליו, וסובר שאינו יוצא ידי חובת השבה עד שיחזיר לידו ממש. וכן משמע במאירי.

6. נמצא כעין זה בירושלמי (מעשר שני ד' ע"ב). ובפני משה שם כתב, שגרסת הגמרא שלפנינו מתבססת על התוספתא בפרק קמא דמעשר שני.

7. גרסת הירושלמי במעשר שני — "בקצרה", והיא עיר מוקפת חומה בארץ ישראל, ונוכרת במשנה בפרק ט' דערכין בין העירות המוקפות חומה מימות יהושע בן נון. מהר"ץ חיות.

8. מכיון שאי אפשר להוציאו אלא על ידי אמודאי, והוא דבר רחוק, לכן חשיב כאינו ברשותו. אבל אם נפל לבור ויכול להוציאו

אמנם, יעויין בהגהות אשרי שהסתפק בזה, והעלה צד לומר — שאם לא נטלה בידו לא קנאה, אפילו אם הוגבהה על ידו.

4. הקשה הפני יהושע — הרי הנוטל לא התכוין לזכות במטבע, אלא נטלה על מנת לזורקה, ולעיל בפרק הכונס (נו' ע"ב) התבאר, שאם נטלו ליסטים פרה שלא על מנת לגזולה אינם חייבים עליה?

ומבאר הפני יהושע (וכן כתב הש"ך, חו"מ שצו' סק"א) דרק לענין הנוקים שהזיקה הפרה לאחרים אינם חייבים עליה, אך על גוף הפרה חייבים גם כשלא נטלה על מנת לגזולה.

ובטעם החילוק — מבאר החזון איש (ב"ק סי' ו' אות ב') — על פי המבואר בתוספות לעיל (נו' ע"ב ד"ה פשיטא), שהטעם שגזלן חייב בשמירת הבהמה הוא מסברא — "דכיון שהוציא מרשות בעלים שהיו חייבים בשמירתה, ואין הבעלים יכולין לשומרה לפי שנגזלה מהם, יש על הגזלן לשומרה. דלענין נזיקין איקרו בעלים".

ולפי"ז אומר החזו"א — דסברא זו אינה אלא כשדעתו לשומרה ולהחזיקה להנאתו. אבל אם נטלה על מנת לאבדה, לא רמיא עליה חיוב שמירת נזיקה.

עוד הקשה החזון איש (שם) — מדוע כל שומר שפשע בשמירתו, והניח את הפיקדון במקום שאינו משומר כל לכך, לא יחשב כגזלן,

מאי טעמא? דהא לא עבר ולא מידי. כלומר, לא נעשה שום חיסרון בחומר⁽¹¹⁾, ומה שכעת אינו עובר לסוחר — אין זה אלא גרמא בעלמא. ויכול לומר לו "הרי שלך לפניך"⁽¹²⁾.

והני מילי דפטור, רק במקרה דמחייב **בקורנסא, וטרשיה**⁽¹³⁾. [שהכה על המטבע בקורנס, והחליקה], אבל אם **שייפא בשויפנא** [שייף את הצורה במשוף] חייב⁽¹⁴⁾! כיון דחסורי חסריה בידים, ואין זה גרמא.

מתיב רבא [הקשה רבא על דברי רבה]: הרי שנינו גבי אדון שהכה את עבדו ופגע בשינו

כאבודות ממנו, אע"פ שיכול לשכור אמודאי ולהוציאן, ולא כדברי רבה⁽⁹⁾?

אמר רבה: שאני לענין מעשר, דבעינן "מצוי בידך", דרמנא אמר (דברים י"ד כה) "וצרת הכסף בידך" ואם הכסף אינו בידו ובשליטתו ממש — ליכא. [לא מתקיים דין זה]⁽¹⁰⁾.

מביאה הגמרא דין נוסף בענין זה:

ואמר רבה: השף מטבע של חבירו [שייף את הצורה שעל גבי המטבע, ושוב אינו עובר לסוחר], **פטור.**

טהרותיו של חברו דחייב לכולי עלמא, אפילו שההזיק אינו ניכר, ואינו בחומר, רק בשויות? והניח בקושיא. ועיין בחידושי הגרנ"ט סי' קי"א.

12. כתבו התוספות: נראה, דרבה סבר שמטבע שפסלתו מלכות, לא הוי כנסדק הנזכר לעיל במשנה. (צו' ע"ב — "גזל מטבע ונסדק.. משלם כשעת הגזילה", כלומר דהוי שינוי). דאי הוי כנסדק, אם כן כל שכן דשף מטבע ועל ידי זה אינו עובר לסוחר הוי כנסדק, והרי חסריה טובא ואמאי פטור? אלא ודאי, דנסדק שאני. עד כאן דבריהם.

אך לכאורה יש לדחות, ולחלק — שאם גזלו ונסדק אכן חשיב שינוי במטבע, וקנאו בקנין שינוי. אך כאן, שלא גזלו, אלא בא לחסר ממנו, כיון שלא חיסרו בגופו ממש, לא חשיב חיסרון. ועיין ברש"ש ובשיטמ"ק.

13. "טרשיה", מלשון "טרשים" — אבנים. כלומר, החליקה כאבן. רש"י.

14. יש לדון, האם בכהאי גוונא חייב לשלם רק

בעצמו — פודה בו. משום שהוא ברשותו. המאירי.

9. קצת קשה, דלכאורה, אפשר להעמיד כשנפל המטבע למים עכורין, ובכהאי גוונא גם רבה מודה דחשיב כאבודה ממנו, ומאי מקשינן בגמרא?

ומבאר הקובץ שיעורים (אות קלג): בודאי לא מדובר כשנפל למים עכורין, דאז פשיטא שאינו יכול לחלל עליו, כיון דחשיב כאבוד ממנו לגמרי. ועל כרחק מיירי אפילו במים זכים. ושפיר מקשינן מכאן לרבה.

10. מבואר לכאורה, שדבר הנמצא לפניו, אלא שאינו יכול ליטלו רק בעזרת אמודאי, חשיב כאינו ברשותו. ויש לדון האם יכול להקדישו, שהרי אין אדם מקדיש דבר שאינו ברשותו.

ועיין באבן האזל (פי"ד מגזילה הלכה ו') שדן בזה.

11. מוכח מכאן, שמזיק אינו נחשב אלא כשהזיק את גוף החפץ ולא את שוויו.

ותמה הראב"ד — מאי שנא ממטמא

או בעינו — "אם הכהו על עינו וסמאה, או על אזנו וחרשו, עבד יוצא בהן לחירות"⁽¹⁵⁾.

אך אם הכהו כנגד עינו, וכתוצאה מכך — אינו רואה. או שהכהו כנגד אזנו וכתוצאה מכך אינו שומע, אין עבד יוצא בהן לחירות".

ומבואר, שאם עשה מעשה בגוף העבד, אע"ג שלא חיסר ממנו כלום, מ"מ נחשב כמזיק. והכא נמי, אם הכה על המטבע בקורנס, ומשום הכאה זו נתחסר ממון, יתחייב כמזיק?

ומשנינן: רבה לטעמיה, דאמר רבה — "חרשו לאביו נהרג! כדין חובל באביו", כיון שאי אפשר לחרישה בלא חבורה. דטפתא דדמא נפלת ליה באוניה [ובודאי אם נתחרש, נפלה באוזנו טיפת דם].

ולכן, אין להוכיח מכאן להכה על המטבע, כיון שכאן ישנו חיסרון בגוף העבד⁽¹⁶⁾. ולכן יוצא לחירות⁽¹⁷⁾.

ועוד אמר רבה: הצורם [פוגם] אוזן פרתו של חבירו, ופסלה למזבח, כדין בעלת מום, פטור.

מאי טעמא?

כיון שהפרה בדקיימא קיימא [נשארה כשהיתה], דלא עבד ולא מירי.

ואם תאמר, הרי נפסלה מכח הפגם למזבח?

אין בכך כלום, כיון דכולהו שוורים לאו לגבי מזבח קיימי⁽¹⁸⁾.

עבור מה שנתחסר במטבע, או — שכעת חייב לשלם גם עבור מה שאין המטבע עוברת לסוחר בשוק.

ועיין בתוספות (ד"ה מתיב) שבמקום שיש חיסרון חייב לשלם על כל הקלקול, ולא רק עבור החיסרון לחוד.

ומבאר החזון איש (ב"ק סי' ג' ס"ק יב) שאם מעשה ההיזק ניכר, חשיב כל הנזק כדבר ממשי, ושוב לא שייך לפוטרו מדין גרמא.

ועיין עוד בקצות החושן (ח"מ שפ"ו סק"י), ובחידושי הרי"מ (הלכות קידושין סי' כז' ס"ק ג' ד"ה ולכן ע"כ). ובקהלות יעקב סימן ט' אות ג'.

15. הקשו התוספות — מדוע העבד יוצא לחירות, הרי אין העבד יוצא לחירות אלא במומין שבגלוי, דומיא דשן ועין?

ותרצו — דהכא נמי חשיב כמומין שבגלוי, כיון שניכר ממנהגו והילוכו של העבד

שהתחרש.

עוד תרצו — אין צורך שהמום עצמו יהיה גלוי, אלא סגי בכך שהמום נעשה באבר גלוי. ולכן אם חרשו או עוורו, חשיב כמומין שבגלוי, ויוצא לחירות.

16. צריך עיון, התיינח כשחרשו, דחשיב כמזיק כיון שיצא ממנו טיפת דם, אך מה יענה רבה על "עינו וסימאה", דהתם לא פגם בו כלום, ובכל זאת יוצא לחירות?.

17. אמנם אם הכה כנגד אזנו, וחרשו, פטור. כיון שלא היה לו לחוש שעל ידי הכאה זו יגרום להחרשת העבד, וחשיב כגרמא בעלמא. (גירסת המהרש"ל ברש"י).

18. הקשו התוספות — הרי לעיל במשנה (צו:): אמרינן, שאם גזל פרה מחבירו ונעשתה בה

ועוד אמר רבה: השורף שטריו של חבריו, פטור!.

מאי טעמא? משום דאמר ליה — ניירא קלאי מינדך. כלומר — אין כאן כל נזק ממשי, אלא רק נייר בעלמא.

מתקופה לח רמי בר חמא: היכי דמי [באיזה מקרה רבה עוסק?]

ב-צצ א אי דאיכא סהדי דידיעי מאי הוה בשטרא [אם יש עדים על החוב הכתוב בשטר], ליכתבו ליה מחדש שטרא מעליא! ופשיטא שהשורף פטור, שהרי לא הזיקו כלום (20).

ואי דליכא סהדי [ואם אין לנו עדים היודעים מה נכתב בשטר], אנן מנא ידעינן? והיאך

מתיב [הקשה] רבא על דברי רבה: הרי שנינו — "העושה מלאכה במי הטאת [כגון ששקל כנגדן משקולות], ובפרת הטאת, ופסלן על ידי מלאכה זו — פטור מדיני אדם, וחייב בדיני שמים".

ומדייק רבא — דוקא אם עשה בהם מלאכה, הוא פטור, כיון דלא מינכר היזיקה. אבל "צורם אוזן פרתו של חבריו", דמינכר היזיקה, הכי נמי דמחייב אף בדיני אדם?

ומשנינן — אמרי, הוא הדין דאפילו "צורם" פטור. והא דאמרינן — "העושה מלאכה", דמשמע דוקא דבר שאינו ניכר, קא משמע לן — דאפילו מלאכה דלא מינכר היזיקה, בכל זאת חייב בדיני שמים. אך לענין פטור בדיני אדם — פטור בכל גווני (19).

בדיני אדם היינו דוקא לדעת רבנן שלא דנו דינא דגרמי. אך לרבי מאיר — חייב אף בדיני אדם.

20. כתבו התוספות — דלא שייך כאן דין "מפיהם ולא מפי כתבם", כיון שעדים החתומים על השטר נעשה כמי שנחקרה עדותם בבית דין. וכאילו אמרו "ראינו את אותם העדים שנחקרה עדותם בבית דין".

והג"ר שמעון שקאפ (שערי ישר שער ז' פרק ט') התקשה, מדוע לא הוי כעד מפי עד (יעויין שם באורך קושייתו)?

ובאר — דשאני שטר משאר עדות. דבדין עד מפי עד איכא תרתי לריעותא: חדא — שהעד הראשון לא העיד בפניו בי"ד, ולא היתה על הגדתו תורת הגדה. ותו — שהעד השני לא ראה ולא שמע בעצמו שום דבר המחייב.

אבל בשטר, שכבר נגמרה הגדת העדים, ומי שרואה את השטר החתום על ידי עדים רואה

עבירה, או שנפל בה מום, יכול הגזלן לומר לנגזל — "הרי שלך לפניך", ומשמע, דוקא כשנפל בה המום מאליו, אך אם הטיל בה מום בידים — חייב! ומאי שנא מ"צורם אוזן פרתו של חבריו" דפטור?

ולכן העמידו התוספות את המשנה בבהמה קדושה. ואז לא שייכת הסברא — "דכולהו שוורים לאו לגבי מזבח קיימי".

ומוסיף הג"ר שמעון שקאפ (בבא קמא סימן ג' אות א') לבאר — גם בבהמה קדושה אין הגזלן קונה אותה בשינוי כשנפל בה מום, כיון שאין זה שינוי ניכר, ולכן כשנפל בה מום מאליו יכול לומר לנגזל — "הרי שלך לפניך". אך אם הטיל בה מום בידים — חייב עליה מדין מזיק! דכיון שפסלה לגבי מזבח הרי חיסר ממון הבעלים. וחייב לשלמו.

19. עיין ברא"ש (סוף סימן יג') דההא דפטרינן